

*Dr. Fenyvesi Csaba egyetemi tanár,
Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék*

A kriminalisztika alapkérdései¹

I. A ténykérdések jelentősége a büntetőeljárásban

Diocletianus császár 294-ben kiadott rendeletének egy töredéke szerint: „...alud nihil in iudiis quam isutitiam locum habere debet”² vagyis nincs más feladata (célja) a bírósági eljárásnak, mint az igazság megtalálása. Ehhez a „megtaláláshoz” azonban hosszú út vezet a büntető ügyekben. Mindenekelőtt fel kell kutatni a büntetőjogilag releváns tényeket, az azokat alátámasztó bizonyítékokat. A római joghoz kötődik azon - azóta is vitathatalan, alapelvi szintű – megfogalmazás is, hogy: *da mihi factum, dabo ti bi ius*. Adjál nekem tényt, adok neked jogot.

A tény mindig megelőzi a jogot, csak a tények ismeretében van lehetőség a jog alkalmazására. A tények felkutatásának, felderítésének vagy „megtalálásának” tudománya pedig már átvezet a kriminalisztika, a felderítés, a nyomozás tudományához, amely alkalmazott tudományként felhasználja az alaptudományok, így például a matematika, fizika, biológia, kémia, pszichológia, pedagógia, valamint más alkalmazott tudományok, így az orvosi-műszaki diszciplínák eredményeit is.

A büntetőjogi felelősségre vonás, a büntető anyagi jog alkalmazása a büntető eljárásjog keretén belül nem képzelhető el tényalapok, ténytudás nélkül. Amihez pedig elengedhetetlen eszköz a kriminalisztikai fegyvertár bevetése. Ahogyan a büntető eljárásjog anyagi büntetőjog nélkül egy él nyél nélkül,³ úgy is mondhatjuk, hogy a büntető eljárásjog is csak nyél kriminalisztikai penge nélkül, mint ahogy a kriminalisztika is csak penge büntető eljárásjogi nyél nélkül. Súlylyal bíró kriminális esetekben pontos, valóság-hű tényfelderítés nélkül nem várhatunk torzításmentes büntetőeljárást és ítélezést sem. Éppen ezért a kriminalisztikával mint tényfelderítő tudománnyal foglalkozni sohasem haszontalan, eredményei világosan és gyorsan megmutatkozhatnak a modern államok igazságszolgáltatásában, a mindennapi életvitelben.

¹ Az alább közölt írás az eredetileg a Tanulmányok „A VÁLTOZÓ RENDÉSZET AKTUALIS KIHÍVÁSAI” című tudományos konferenciáról, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Pécs, 2013, 341-349. oldalakon „A kriminalisztika alapkérdései” címen publikált tanulmány eredeti változata.

² C. 7, 62, 6,1. Ügyenezet emeli ki: Molnár Imre: Vád és védelem mint a római büntetőeljárás alapelvei. Jogelméleti Szemle. 2008/4. sz., illetve: Molnár Imre: A büntető eljárásjog alapelvei a római jogban. In.: Nagy Ferenc (szerk.): Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Pólay Elemér Alapítvány, 2006. 415-426. o. tanulmányaiban.

³ „*Strafrecht ohne Strafprozess ist ein Messergriff ohne Klinge und Strafprozess eine Klinge ohne Messergriff.*” Vö. Theodor Mommsen: Römische Strafrecht. Duncker u. Humblodt Verlag, Berlin, 1899. Vorwort.

E tudományterület művelése továbbá érdekes lehet azért is, mivel egyetemes kutatási eredmények születhetnek. Hiszen a tényfelderítés a világ minden pontján azonos követelményekkel bír, a vizsgálat tárgyai azonosak, a kidolgozott módszertanok az összes földrészen egyaránt hasznosíthatók, globális hatással bírnak. A külföldi szerzők művei, kutatási eredményei is hatékonyan hasznosíthatók a magyar viszonyokra mind elméleti, mind gyakorlati téren és vice versa, a magyar kriminalisták is jótékonyan hathatnak az egyetemes bűnfelderítésre.

Az is egyetemes igazságnak tűnik, hogy a tudományos kutatói kérdésnek egyszerűnek, világosnak és lényegre törőnek kell lennie, amely alapján nem kerülhető meg a tisztességes, tükrötartó és mások számára is hasznosítható válasz. A kriminalisztika mint a nyomozás tudománya már több mint száz éve megfogalmazta az esszenciális kérdéseit, amelyek hű megválaszolása alapot adhat a későbbi bírósági ténymegállapításhoz, az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez.⁴ A hét kriminalisztikai főkérdés alapelvi szintre emelkedett, elvi éllel mondhatjuk ki, aki ismeri az inkriminált bűncselekmény körében az egzakt válaszokat, az ismeri a múltbeli eseményeket, az képes a tényekből helyes jogi következtetéseket levonni.⁵ Nem lehet „jogászkodni”, minősíteni a tényállás pontos ismerete nélkül, és ellenkezőleg, aki nem ismeri a tiszta válaszokat a kérdésekre, az nem ismeri a múltat, nem tud tényállást megfogalmazni, ebből következően minősíteni sem tud. Szoktam mondani: a „tényészet” vagy „tényészkedés” mindig megelőzi a „jogászкодást”.⁶

II. A kriminalisztika alapkérdéseinek piramis modellje⁷

Ebben az alfejezetben a kriminalisztika mint napjainkra már igen kifinomult, aprólékos és szerteágazó ténytudomány⁸ fő kérdéseit, módszertanát, közvetítő esz-

⁴ Lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. Magyar Tudomány 2003/2. sz. 196-201. o.

⁵ A Be. 75.§ (1) bekezdése is kimondja, hogy „A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni...”

⁶ A joghallgató diákok figyelmét felhívom a 3-4. év környékén, amikor a kriminalisztikával először találkoznak, hogy a munkájuk során valójában sokkal inkább ténykutatók („tényészek”) és nem jogászok lesznek, hiszen az csak akkor fordulhat elő, ha felkuttatták a releváns tényeket. Találón mondják: „Paragrafussal még senki nem fogott tettest.”

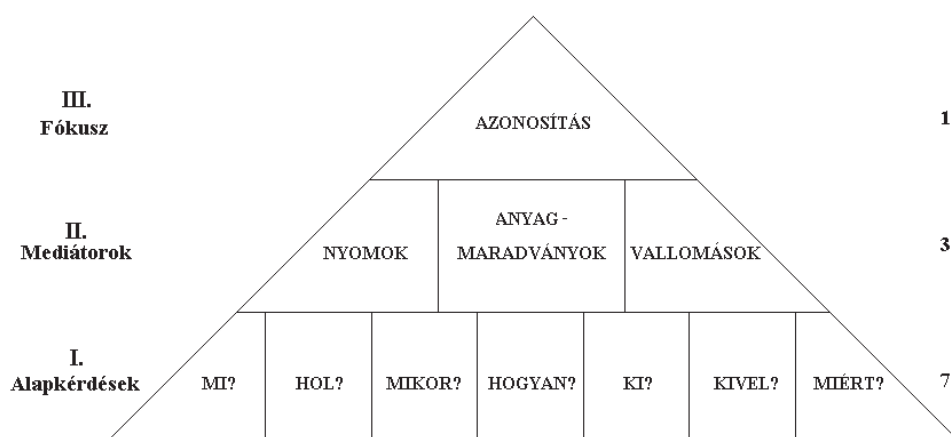
⁷ A témáról olvasható Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei. Belügyi Szemle 2012/10. sz. 14-26. o.

⁸ Olyan ténytudomány, ami évszázad óta próbálja „kifürkészni”, kipuhatólni, megtudni a múltban történeteket. Ennek érdekében az alkalmazói széleskörű adatgyűjtést végeznek. Egyik módzata a hazánkban kevésbé ismert „raszter”nyomozás. Lásd ennek részleteit: Pilisi Fanni: Bűnügyi adatgyűjtés, különös tekintettel a raszternyomozásra. (Szakdolgozati kézirat) PTE ÁJK, Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszék, Pécs, 2012. Minden krimináltaktikai (kihallgatástechnikai) mozzanat adatszerezésre irányul. Lásd erről például: Szíjártó Eszter: A blöff fogalma, szerepe, alkalmazhatósága, különös tekintettel a büntetőeljárásra. (Kézirat) Megjelenés alatt a Belügyi Szemlelben.

közrendszerét és végső célját igyekszem modellezni – remélve – mindenki számára világos, egyszerű és az elméletben, a mindennapi gyakorlatban és oktatásban használható formában.

Rajzos alakjában erre leginkább egy piramis formát tartok alkalmasnak, amelynek az alapjától a csúcsig haladva 7-3-1 építőkockája van. Nevezhetjük a piramis modellt 7-3-1-es, vagy egyszerűen 731-es alakzatnak is. Lásd erről az alábbi ábrát.

A KRIMINALISZTIKA PIRAMIS MODELLJE

A képzeletbeli piramis legalján az I. szint: A KRIMINALISZTIKAI FŐ KÉRDÉSEK (CRIMINALISTICAL MAIN QUESTIONS). Mint a valóságban is a legmasszívabb hét alap építőkövet a szakirodalomban már jól kimunkált hét fő kérdés alkotja: MI? HOL? MIKOR? HOGYAN? KI? KIVEL? MIÉRT? (I/1-2-3-4-5-6-7)

A kriminalisztika teoretikusai között voltak, akik ezt egészen tizenkettőig bővítették, például a kinek a sérelmére? Milyen eszközzel követték el? Milyen okból, illetve milyen célból? Milyen kárt okozva? (stb.) kérdésekkel kiegészítve. Azt is megjegyezhetjük, hogy a magyar nyelv szabályai szerint a 6. azaz „Kivel?” kérdést nem is kellene feltennünk, hiszen, ha többen voltak, akkor az 5. „Ki?” kérdésre adott feleletünk tartalmazza, tartalmazhatja a társak nevét is. Ám kétségtelen, hogy az angol rövidítésében „7W questions”⁹ formula mára kiforrottá és nemzetközileg (és magunk által) is elfogadott részévé vált a kriminalisztika elméletének (és gyakorlatának egyaránt.)

A tömörséget mutató hét kérdés között sem véletlenül áll az első helyen a pusztán két apró betűből álló „MI?” kérdése, hiszen a „mi történt?” Lényegbevágó

Mondhatjuk azt is, hogy „minden rendőrség annyit ér, amennyi adata van.” Lásd ezt részletesebben Fenyvesi Csaba: Rendőrség és marketing. Carbocomp Kiadó. Pécs, 1994.

⁹ WHAT, WHERE, WHEN, HOW, WHO, WITH WHOM, WHY?

megválaszolása adja meg a kezdő feleletet, egyben lökést is, hogy valóban bűnügyben kell-e eljárnia a hatóságoknak vagy netán közigazgatási,¹⁰ munkaügyi és sorolhatnánk még számtalan eshetőséget és területet. A bűncselekményi válasz esetén azonnal más lesz a bevetendő apparátus, szakértelem, módszertan, eszközállomány és azonnal élessé válnak a további alapkérdések. A mondatból kiemelem az „azonnal” szót, hiszen egyből fontossá válik az idő kérdése. Nem csak a nyomozás, a tényfeltárás gyorsaságának igénye miatt, hanem mert a „MIKOR?” kérdése is előretolul. A „MI” kérdése után verseng a HOL-MIKOR-HOGYAN?¹¹ kérdéstriász¹² Szinte egyidejűen és égetően merülnek fel, amelyekre a lehető legrövidebb idő alatt meg kell adni a pontos válaszokat, mert ezek nélkül nagy valószínűséggel nem tudunk hatékonyan kutatni a további kérdések (KI-KIVEL?) feleletére.¹³

Ehelyütt célszerűnek látom átugrani a középső építőkockákat és fellépni a piramis egyetlen építőelemből álló csúcsára: III. szint – A KRIMINALISZTIKA FÓKUSZA, amely megjelöli azt a fókuszpontot, amelyért az egész múltmegismerési küzdelem folyik, amire az összes alapkérdés irányul minden részletében és minden alkalommal, nevezetesen: AZONOSÍTÁS.

A pécsi „kriminalisztikai labor”¹⁴ tábla feletti fal részén hatalmas piros betűk hirdették ezt a célt, hiszen folyamatosan a kriminalisták szeme előtt lebeg minden (kell, hogy lebegjen) cselekményük közben, amikor kutatják a hét alapkérdésre a zajmentes választ. Azonosítjuk a cselekmény jellegét: egyáltalán bűncselekményről vagy netán balesetről, természeti csapásról, önkezűségről van szó. Ha bűncselekményről van szó, (és csakis akkor) az elsődleges kérdésről áttérhetünk a többi kérdésre; vagyis azonosítani kell a helyszínt, többesnél az összeset, azonosítani kell az elkövetés idejét, módját, motivációját (néha sértettjét is)¹⁵ és végül a tettesét, illetve összes tettesét.

¹⁰ Erről ír például: Romet Bernadett: A rendkívüli halálesetek helyszíni szemléi. *Studia Iuvenum Jurisperitorum*. Pécs, 2004. 257-278. o.

¹¹ Lásd erről részletesebben a modus operandi nyilvántartás alapjaként szolgáló perszeveranciát: Kovács Klára – Pásztor Attila: A perszeverancia kriminalisztikai jelentősége. *Belügyi Szemle* 2011/12. sz. 89-103. o.

¹² Nem véletlenül Pusztai László: *Szemle a büntetőeljárásban* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977.) c. monográfiája kulcsszerepet töltenek be a helyszínnel kapcsolatban.

¹³ Előadásaimon szoktam emlegetni, hogy a kriminalisztika sokban hasonlít a szerelemhez, hiszen a szerelmesek is a hét kérdés bűvöletében élnek. Tisztázzák vagy legalább érzik, hogy mi van közöttük, ki-kivel, hol és mikor találkozik, hogyan lesznek együtt. Végül érdekes módon a miért kérdése inkább a konfliktusnál, végső esetben a szakításkor merül fel, mivel ha rendben működik a kapcsolat nem kérdés, hogy miért működik jól. Okkeresés általában gondok idején jön elő.

¹⁴ Lásd erről részletesebben Herke Csongor: *Kriminalisztikai laboratórium Pécs*ett. *Belügyi Szemle* 1998/7-8. sz. 153. o. valamint Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy*. *Magyar Tudomány*, 2003/2. sz. 196-201. o.

¹⁵ Lásd erről részletesebben: Angyal Miklós: *A személyazonosítási eljárások jellemzői*. Kézirat. Pécs, 2012.

Hogyan juthatunk el a piramis csúcsára az alapköveket alkotó főkérdésektől, másképpen fogalmazva: melyek az azonosítás módszerei, eszközei? A válaszokat a piramis középső három kockájából, a II. szintről olvashatjuk ki, nevezetesen:

II. szint – KRIMINALISZTIKAI ESZKÖZÖK. Talán szemléletesebb, találóbbr az 'út' vagy „irány” megjelölés, amiből érzékelhető válik, hogy ezek segítségével, rajtuk keresztül vezet a megismerésünk, tisztázásunk az alapoktól a csúcsig, a releváns fő kérdésektől az azonosításukig, vagyis a torzításmentes megválaszolásukig. Nevezhetjük őket közvetítőknak, „mediátoroknak”, amikkel/akikkel csak tudni kell beszélni, amiket/akiket csak tudni kell megszólaltatni.¹⁶ Úgy vélem az összes lehetséges irány, eszköz, közvetítő három fő csoportba osztható. Nevezetesen: NYOMOK – ANYAGMARADVÁNYOK – VALLOMÁSOK (II/1-2-3.)

Ha áttekintjük a bizonyítási rendszerünket, a büntető eljárásjogban rögzített bizonyítékokat, (bizonyítási eljárásokat)¹⁷ akkor azt látjuk, hogy akár az elméletben kimunkált, akár a gyakorlatban alkalmazott bizonyítékok (bizonyítási eszközök) a három kategória valamelyikébe illeszthetők. Nem kimerítő jelleggel jelölöm meg, hogy a tanú vallomása, a terhelt vallomása, a helyszíni kihallgatáson, felismerésre bemutatáson, szembesítésen,¹⁸ poligráfos vizsgálaton¹⁹ elhangzottak²⁰ mind a vallomások körébe tartoznak, ám ide sorolhatók a szakértői vélemények, illetve (párhuzamos) meghallgatásuk eredményei is. Hozzátevé, hogy a szakértők vélemény nyilvánításánál így már átfedés van a nyomokkal és az anyagmaradványokkal, miután legfőképpen ezek vizsgálatáról, azonosításáról, azonosságukról vagy ellenkezőjéről vallanak, nyilatkoznak.²¹

A tárgyi bizonyítékok,²² amelyek javarészt a szemle (kutatások) keretében bukannak fel valójában nyomok és anyagmaradványok, illetve azok képzői vagy hordozói. (Lásd például az elkövetés eszközeit, amire elkövetik a bűncselekményt, ami a bűncselekmény útján jön létre, stb.)

¹⁶ Joggal fogalmazhatjuk meg, hogy a kriminalisztika a közvetett bizonyítékok bővítésének és tökéletesítésének a története. Tudomány és művészet együtt, amely szellemi és gyakorlati tevékenységet is magába foglal.

¹⁷ Az elnevezést (eljáráson belüli eljárás) helytelennek tartjuk. Vö: Fenyvesi – Tremmel – Herke: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2004. 210-301. o.

¹⁸ Lásd erről Antal Dániel: Confrontation as a Special Criminalistic Method. In: Jozef Metenko – Sona Masnicová – Magdaléna Krajníková (eds.): Pokroky v Kriminalistike 2011 EU SEC II/B. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011. 68-83. o.

¹⁹ Lásd erről: Budaházi Árpád: Poligráf a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle 2011/12. sz. 104-117.o.

²⁰ Akár magyar, akár idegen nyelven elhangzott vallomások. Vö: Grezsu Katalin: A tolmács jogállása a büntető eljárásban. JURA 2007/2. sz. 50-59. o. illetve Grezsu Katalin: Tolmács a büntetőeljárásban. Rendészeti Szemle. 2007/12. sz. 90-109. o.

²¹ Lásd erről részletesebben: Várdai Viktória Jáde: Szakértő, bíró vagy tanú? Jog és Állam. KRE-ÁJK. Budapest, 2012. (megjelenés alatt levő kézirat)

²² Részletes (összehasonlító) monográfiát írt erről: Kertész Imre: A tárgyi bizonyok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972.

Az okirati bizonyítékok pedig vagy nyom- és/vagy anyagmaradvány hordozók és gyakorta szakértői vélemény formájában jelennek meg. Ráadásként még „vallanak” is, hiszen a bennük levő nyilatkozatokat mutatják fel.²³

A titkos módon beszerzett bizonyítékok is besorolhatók a három kategóriába, hiszen egyfelől nyilatkozatokat, kijelentéseket, közléseket tartalmaznak, mint például a lehallgatások, felvételek, levelezések, számítógépes adatok eredményei,²⁴ amelyek ugyan perrendszerűen okirati formában jelennek meg a bizonyítékok körében, ám kriminalisztikai értelemben vallomásoknak²⁵ vagy nyomoknak tekinthetők másfelől bizonyítékokat, nyomokat, illetve anyagmaradványokat²⁶ szolgáltatnak (minden kábítószer például kriminalisztikai értelemben anyagmaradvány) pl. álmintavásárlás, titkos kutatás során.

A II. szintű kockák sorrendje sem véletlen. Szándékosan helyeztem első-második helyre a nyomokat²⁷ és anyagmaradványokat, megelőzve a vallomások harmadik kövét. Tettem ezt azon elméleti és tapasztalati okokból, hogy a „nyomok és anyagmaradványok megvásárolhatatlan tanúk”, vagyis validitásuk a modern kriminalisztikai és bizonyításelméletek szerint magasabb szintű, (lásd a daktiloszkópia eredményeit vagy a DNS egyedi azonosítások megbízhatósági szintjét), mint az erőteljes torzításokkal bíró személyi vallomások, különösen a tanúk és terheltek körében.²⁸ A gondolat szinkronban van a kriminalisztika XXI. századi tendenciái-

²³ Lásd erről: Tóth Csenge Diána – Mészáros Bence – Fenyvesi Csaba: Examinarea documentelor suspecte [Questioned Document Examination] Revista De Criminologie, De Criminalistica Si De Penologie, Societatea Romana De Criminologie Si Se Criminalistica. Cluj Napoca, (Roumania) /32010. sz. 152-160. o.

²⁴ Lásd erről részletesebben: Déri Pál: Korszerű nyomozás – integrált bűnüldözés. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség. Budapest, 1976; Déri Pál – Budai Attila: Korszerű bűnüldözés. ORFK, Budapest, 1991.

²⁵ Lásd erről Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Ph.D. értekezés. PTE-ÁJK Doktori Iskola. Pécs, 2011.

²⁶ A szagról mint anyagmaradványról lásd részletesebben: Horváth Orsolya: A kriminalisztikai szagazonosítás jelene és jövője. OTDK dolgozat. PTE ÁJK. Pécs, 2011.

²⁷ Lásd a nyomok jelentőségét a kriminalisztikában és a bizonyításban: Katona Géza: A nyomok azonosítási vizsgálata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965, valamint Katona Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977.

²⁸ A tanúvallomást befolyásoló tényezőkről értekeznek: Bíró Gyula: Kriminalisztika. Debreceni Egyetem ÁJK- Lícium-ART Könyvkiadó Kft. Debrecen, 2010. 116-138. o.; Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Kft, Debrecen, 2008; Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965.; Molnár József: A kriminalisztika tudománya. A tanú és a terhelt kihallgatásáról. Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXVI. OKRI Budapest, 1999. 199-245. o.; Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.; Tóth Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1988.; Szűcs Eszter: A sértettgondozó és a sértettgondozás fogalma, kialakulása, szerepe a kriminalisztikában. Rendészeti Szemle, 2010/4. sz. 124-145. o.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.; Vargha László (szerk.):

val is, amelyek közül egyik éppen a krimináltechnika primátusát,²⁹ elsődlegességét hirdeti a krimináltaktikával szemben. Pont a vallomások – akár jóhiszemű – pontatlansága, megbízhatatlansága és a vele szembeállított alaptudományokra épülő természettudományos ismeretek igen magas (high tech) színvonalára³⁰, magas validitást produkáló szintjére.³¹

III. A kriminalisztika alapelvei

A krimináltechnika primátusának deklarálása az első pillanatra valamiféle elvnek, is tűnhet, és joggal veti fel a kutatói-tudománytani kérdést, hogy: egyáltalán léteznek-e alapelvek a kriminalisztikával kapcsolatban?

A tételes jogot magukba foglaló jogágak nem elhanyagolható körében (pl. büntető eljárásjog) az elmúlt néhány száz évben kialakultak a modern, átfogó, úgy is fogalmazhatunk, hogy vezérfonalként szolgáló gondolatok, amelyek – főleg az eljárási - kódexek kezdetén mindjárt útbaigazítják, felkiáltójellel jelölik a követendő jogalkalmazói „ösvényeket”. Amelyekről az egész ügymenetben letérni nem szabad, és amelyek lámpásként világítják a helyes utat. Mivel a kriminalisztika nem jog-, hanem (alkalmazott) ténytudomány, összefoglaló kódexszel sem rendelkezik, ilyen köbe vésett princípiumokat nem fogalmaznak meg a tudomány képviselői a kriminalisztikai (forensic sciences) tankönyvek elején. Mégis – nézetem szerint – vannak olyan alapkövek, amelyek elvi éllel segíthetik a múltbeli tényállások felderítőit, a pontos, torzításmentes detektálást. A következő sorokban ezeket fogalmazom meg nem kimerítő jelleggel.

III.1. A kriminalisztikai alapkérdések

Látásom szerint a fent említett kriminalisztikai fő kérdések is alapelvei szintűek, hiszen, mint már kifejtettem, ezek megválaszolása nélkül nem mondhatjuk, hogy helyesen ismerjük a releváns tényeket, a történeti múltat, az elbírálandó tényállást.

Kriminalisztika. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.; Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben. Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008.; Tremmel Flóirán. Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006.; Viski László (szerk.): Kriminalisztika általános rész. Budapest, 1961. Legfrissebben: Huba Lilla Luca: Deception detection – avagy a megtévesztés felderítése és az igazságügyi őszinteségvizsgálat a büntetőeljárásban. OTDK dolgozat. PTE ÁJK. Pécs, 2011.

²⁹ Már a krimináltaktikai körbe tartozó vallomás hitelességet is a természettudomány segítségével ellenőriznék néhányan a világban.. Lásd erről Póczos Eszter: A hazugságvizsgálat jövőképe. Belügyi Szemle, 2006/5. 100-109. o.

³⁰ Lásd erről Orbán József gondolatait: A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes-analízis apropóján. Glossa Iuridica 2012/1. szám 42-46.o.

³¹ Lásd erről részletesebben a szerzőtől: A XXI. századi bűnüldözés-tudomány nemzetközi tendenciái. Magyar Tudomány, 2004/6. 757-765. o.

Ennek legfőbb veszélye pedig az esetleges „justizmord”³² lehet, amelynek elkerülése, megelőzése minden jogalkalmazó elsődleges kötelességei közé tartozik.

Ha közelebbről megnézzük a hét releváns kérdést és az igényelt feleleteket, akkor azt láthatjuk, hogy elmaradhat a 7.-re, vagyis a MIÉRT-re a válasz. A MI-re való felelet nélkül nem léphetünk tovább, nem születhet korrekt végső határozat sem – a kiteljesedett alapelvű bírósági szakaszban sem. Bizonyos kérdésekre a válaszadást nem is lehet megkerülni a nyomozási szakban, nem kerülhet át az alapfeladat és a felelősség a bíróságra, mivel annak ehhez nincsenek már meg az eszközei, módszertana, apparátusa, stb.

A MIKOR kérdése több okból is releváns; elévülés, alibi, alkalmazandó jogszabályok, stb. miatt. A HOGYAN kérdése pedig óriási jelentőséggel bírhat az alapesetek és minősítések meghatározásánál, csakúgy mint a MIÉRT kérdése is lehet befolyásoló. A motiváció, az ok ismerete, vagyis a MIÉRT megválaszolása nélkül még lehet ítéletet alkotni, nem feltétlenül megválaszolendő kérdés. A MI és KI-KIVEL kérdései viszont kötelezően és bizonyosan megválaszolandók.³³ A hét kérdés értékpiramisában tehát ezek az alapok, egyúttal mondhatjuk a csúcs (top), kikerülhetetlen kérdések.

Fontosak, sokszor nagyon is szükségesek, de alkalmanként nem „conditio sine qua non” kérdések a HOL, MIKOR, HOGYAN, és nem feltétlenül és elengedhetetlenül szükséges a MIÉRT kérdés megválaszolása. Olybá tűnik ez sokkal inkább felderítést elősegítő kérdés, támpontot nyújthat a többi megválaszolására, kiemelten a MI, illetve KI-KIVEL kérdéseihez.

III.2. Minden bűncselekmény elkövetése során keletkezik nyom és/vagy anyagmaradvány.

Ha ezt a tételt nem rögzítenénk, ezt nem vallanánk, nem hinnénk, akkor értelmetlenné válna maga a bűnüldözés, a felderítés. Enélkül nincs értelme bármit is keresni, hiszen az nyomtalanul eltűnt, mintha nem is létezett volna, mintha nem is történt volna ilyen. Az elv részét képezi a szakirodalomban már megfogalmazott „nyomkereszteződés”, angolul „theoretical exchange” elve.³⁴ Értelme szerint két személy és/vagy tárgy találkozása mindig kölcsönös átadással, kölcsönös cserével jár. Ez lehet olyan mikroméretű, hogy szabad szemmel nem látható anyagmaradványok cserélődnek, ám rendelkezünk már megfelelő eszközökkel (nagyítók, mikroszkóppal, stb.) amelyekkel láthatóvá, vizsgálhatóvá, végső soron azonosíthatóvá teszik őket.

³² Lásd ennek jelentőségét részletesebben: Handrik Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2011/9. 41-63. o.

³³ A KI kérdés megválaszolásának elősegítésére alakult ki a XX. század végén a profilalkotás módszertana. Lásd erről: Kemény Gábor: A profilalkotás. Belügyi Szemle. 1999/3. sz. 3-20. o.

³⁴ Az elv nem újkeletű, már közel 100 éve a francia szakirodalomban megfogalmazta Locard, E.: a Manuel de technique policière. Payot, Paris, 1923-as művében.

Bátran állíthatjuk, hogy a természetes személy bűnelkövetése esetén legalább a szaga, mint anyagmaradvány megjelenik a kölcsönhatáskor, azt ugyanis nem áll módjában megelőzni. Eltűntetésére néha tesznek kísérletet (pl. paprikával szórják be a helyszínt), akkor azonban már ezen kísérlet nyomait, anyagmaradványait találhatjuk meg és rögzíthetjük. Úgy is fogalmazhatunk az anyagmaradványokról, hogy azok „partizánok”. Mindig-mindenhol ott vannak,³⁵ a legváratlanabb helyeken is felbukkannak, óriási és hosszan tartó ellenálló képességgel bírnak. Kiírthatatlanok és be tudnak számolni az eseményekről, „mesélik a múltat”, vagyis azonosítanak. A szakirodalom szerint a mindenhol létező anyagmaradványok (bármely parányi mennyiségben is) alkalmasak a cselekmény gondolati rekonstrukciójára, a történések sorrendiségére, osztályozhatók, és az egyedi azonosítást is lehetővé teszik.³⁶

III.3. A személyek és tárgyak egyedisége, azonosíthatóságuk

Ahogy korábban láthattuk, a piramis modell csúcsán az azonosítás áll. Deklarált tétel mind az elméletben,³⁷ mind a gyakorlatban, hogy a természetes személy elkövető egyedi, mással össze nem tévesztendő alany. Olyan egyedi jelenség, biológiai lény, amely duplumként nem létezik a földön. „Natura non facit saltum” – mondja a latin, a természet nem ismétli önmagát. A nyomozó, a nyomozás a megismételhetetlen, egyedileg azonosítható tettet (tetteseket) keresi. Erre az elv teoretikus és praktikus alapot is ad. Szemben a tárgyakkal, ahol szintén az azonosítás a fő cél, mégpedig nyomokon, anyagmaradványokon és vallomásokon keresztül. Törekszünk is az egyediség megállapítására, azonban ez már nem minden esetben lehetséges sem elvi, sem gyakorlati szinten. Gondoljunk csak a tömegszériában gyártott autókra, órákra, telefonokra, ékszerekre, feszítővasakra, stb., amelyek mind lehet-

³⁵ Az egyik frappáns szakirodalmi mondás szerint: „Nincs nyomszegény helyszín, csak fantáziaszegény nyomozó.” Azzal pontosítom, hogy a nyom alatt értsük az anyagmaradványt is, mivel az mindig keletkezik bűnelkövetéskor és a fantáziaszegénység alatt pedig a kellő szakértelem (és eszköz) hiányában eljáró detektívet. („nyomolvasót”) (A mondás testvérei: „A helyszín beszél csak meg kell tudni szólaltani.”; „A helyszín nyitott könyv csak olvasni kell tudni belőle.”)

³⁶ Itt jegyzem meg, hogy természetesen a felderítés és a bizonyítás közé egyenlőségjelet nem lehet tenni. Szemléletes csoportokat állít fel Finszter Géza a könnyen és nehezen felderíthető, illetve könnyen és nehezen bizonyítható bűncselekmények körében, kereszteződéseiben, az előforduló 4 kombinációról. Vö: Finszter Géza: A kriminalisztika és a változó tételes jog. In: Kadlót Erzsébet (szerk.): Közbiztonság és társadalom. Kriminológiai Közlemények 69. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 2011. 189-199. o.

³⁷ Katona Géza: A kriminalisztika azonosítás elmélete. In: Bócz Endre (szerk.) Kriminalisztika 1-2. Duna Kiadó, Budapest, 1. kötet 71-88. o.; Hautzinger Zoltán: Az emberi szagok kriminalisztikai azonosítása. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára PTE ÁJK, Pécs, 2003. 79.-89. o.; Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 44-55. o.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2009. 35-44. o.

nek elkövetési eszközök, elkövetési tárgyak, végső soron nyomképzők vagy nyomhordozók.

III.4. A múlt megismerhető

Áttekintve az eddigi tételeket, logikai sorrendben ezt – a nem is igazán kriminalisztika által kidolgozott és bizonyított tételt – kell előre vennünk, hiszen a múlt megismerésének képessége, hite nélkül nincs értelme felderítésről, bizonyításról beszülnünk és akkor értelmetlenné válnának a kriminalisztikában megfogalmazott ajánlások, metódusok.³⁸ A kriminalisztika módszertana csak eszköz az egyébként nagyon nehezen rekonstruálható múlt megismerésére, önmagában nem létezik. Valóban „csak” alkalmazott tudomány, amely más tudományterületek eredményeit veszi át, alakítja, formálja saját céljai elérésére.³⁹ Tegyük hozzá ez nem kis feladat, sem tartalmában, sem céljában. Aki már próbálta, tudja.

IV. Sommázat

A II. és III. alcímek átfedéseiből is kitűnik, hogy szoros összefüggés van a piramis modell építőkövei és elvei között. A sémaszerű ábrázolás talán első látásra a kriminalisztika gazdag törzse „lecsupaszításának” tűnik, más oldalról megközelítve azonban az egyszerűségében rejlik a világos üzenete minden alkalmazónak, gyakorlónak és kívülállónak. Az egyszerűsítés, a modellezés és ábrázolás – ahogyan a helyszínrajzok is a felderítés, bizonyítás körében – segítik a téma (az elkövető-elkövetés) megértését, a stratégiai és taktikai feladatok és célok meghatározását.⁴⁰ Hasznos üzenet lehet e körben is: az egyszerű a legjobb. Egyúttal üzenet lehet az elmélettel és/vagy gyakorlattal foglalkozó kutatóknak, jogalkalmazóknak, az összes olvasónak, hogy további építőköveket és/vagy elveket fogalmazzanak meg.

³⁸ Lásd erről: Finszter Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle 2006/7-8. sz. 70-102. o.

³⁹ Példaként álljon itt a DNS, amelynek szerkezetét Watson és Krick 1950-ben modellezte, majd 1986-ban az angol Alec Jeffreys dolgozta ki a kriminalisztikai, végső soron azonosítást szolgáló metódusát. Az alapkutatók Nobel díjat kaptak érte, az alkalmazott tudomány képviselője (már csak) Sir címet.

⁴⁰ Tudományos-oktatási körökben ismert Szent-Györgyi Albert mondás: „Az a kutató, aki nem tud érthetően elmondani valamit egy 8 éves gyermeknek, az kontár a szakmájában.”